

Rapport

DIERENWELZIJN EN PENSIOENEN

Opinieonderzoek pensioendeelnemers
[World Animal Protection Nederland](#)

COLOFON

Uitgave

I&O Research
Zuiderval 70
Postbus 563
7500 AN Enschede

Rapportnummer

2019/142

Datum

September 2019

Opdrachtgever

World Animal Protection Nederland

Auteurs

Laurens Klein Kranenburg
Jaap Bouwmeester

Bestellingen

Exemplaren zijn verkrijgbaar bij de opdrachtgever.

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	4
1. Inleiding	8
1.1 Aanleiding	8
1.2 Doel van het onderzoek	8
1.3 Onderzoeksvragen.....	8
1.4 Verantwoording.....	9
1.5 Leeswijzer	9
2. Kennis van deelnemers en hun vertrouwen in het beleggingsbeleid.....	11
2.1 Inleiding.....	11
2.2 Kennis van pensioenfondsen	11
2.3 Kennis van beleggingsbeleid	12
2.4 Kennis van beleggingsdoelen	13
2.5 Vertrouwen in beleggingsbeleid.....	14
3. Dierenwelzijn en het beleggingsbeleid van pensioenfondsen	18
3.1 Inleiding.....	18
3.2 Voorkeuren beleggingsbeleid	18
3.3 Afwegingen beleggingsdoelen tegen rendement	21
3.4 Pensioenzorgen.....	22
3.5 Kennis van en opvattingen over dierenwelzijn	23
4. Onderzoeksverantwoording.....	26

Samenvatting

AANLEIDING

Als onderdeel van het programma 'put your money where your mouth is' probeert World Animal Protection de financiële sector te beïnvloeden om het dierenwelzijn in de voedselindustrie te verbeteren. Nederlandse pensioenfondsen zijn met een belegd vermogen van ruim € 1.400 miljard een belangrijke speler in de financiële sector.

World Animal Protection Nederland wil graag weten in hoeverre pensioendeelnemers op de hoogte zijn van het beleggingsbeleid van hun pensioenfonds en wat hun betrokkenheid is bij het onderwerp 'dierenwelzijn in de voedselindustrie'. Ook is de vraag hoe deelnemers het belang van dierenwelzijn afwegen tegen het rendement op hun pensioeninleg en andere 'pensioenzorgen'. I&O Research heeft in opdracht van World Animal Protection een opinieonderzoek uitgevoerd onder pensioendeelnemers (zowel werkenden als gepensioneerden) om deze vragen te beantwoorden. Dit onderzoek is een nulmeting als opstap naar een mogelijke publiekscampagne in 2020 gericht op deelnemers aan pensioenfondsen.

OPZET VAN HET ONDERZOEK

I&O Research voerde van donderdag 15 augustus tot en met woensdag 28 augustus 2019 een online onderzoek uit naar de kennis, opvattingen en betrokkenheid van deelnemers ten aanzien van het beleggingsbeleid van hun pensioenfonds en het onderwerp 'dierenwelzijn in de voedselindustrie'. In deze periode werkten 1.619 pensioendeelnemers (werkenden en gepensioneerden) mee aan het onderzoek. Het I&O Research Panel vormde de steekproefbasis. De resultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, opleiding en regio voor de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder.

BELANGRIJKSTE UITKOMSTEN

Kennis van deelnemers en hun vertrouwen in het beleggingsbeleid van hun pensioenfonds

Algemene kennis beleggingsbeleid is beperkt

Ruim negen op de tien deelnemers (94%) kunnen aangeven bij welk(e) pensioenfonds(en) zij zijn aangesloten. Werknemers in het bedrijfsleven en 18-49 jarigen weten het vaakst niet bij welk pensioenfonds zij zijn aangesloten. Pensioendeelnemers zijn in beperkte mate op de hoogte van het beleggingsbeleid van hun pensioenfonds. Een op de vijf deelnemers (21%) is (redelijk) goed op de hoogte van waarin hun pensioenfonds belegt. De grootste groep (45%) weet dit niet zo goed en een derde van de deelnemers weet dit helemaal niet. Gepensioneerden en niet-werkende deelnemers (28%) zijn iets beter op de hoogte dan werkenden (18%). Oudere deelnemers zijn in het algemeen beter op de hoogte dan jongeren, en mannen beter dan vrouwen. De verschillen in kennisniveau tussen de deelnemers van de grote pensioenfondsen (ABP, PFZW, PME, PMT en Bouw) zijn klein.

Veel onbekendheid met beleggingsdoelen

Als negen specifieke beleggingscategorieën worden voorgelegd, waaronder de wapen- en tabaksindustrie, vastgoed en bedrijven die gebruikmaken van plofkippen of kooivarkens, blijkt dat circa 40 tot 50 procent van de pensioendeelnemers niet weet of hun pensioenfonds hierin belegt. Uit een onderzoek van I&O Research in 2015 kwam een vergelijkbaar beeld naar voren. Een op de zes deelnemers denkt dat hun pensioenfonds belegt in bedrijven (in de vee-industrie) die gebruikmaken van plofkippen of kooivarkens; een derde denkt van niet. De rest weet het niet. Vastgoed is het enige beleggingsdoel waarvan een meerderheid denkt te weten dat hierin wel wordt belegt. Er is een duidelijke top 3 van beleggingsdoelen waarin volgens deelnemers *niet* wordt belegt: bedrijven die gebruikmaken van kinderarbeid (47% denkt

dat hierin (zeker) niet wordt belegd), de wapenindustrie (42%) en de tabaksindustrie (41%). Ook in 2015 stonden deze beleggingsdoelen in de top drie.

Een derde heeft (veel) vertrouwen in beleggingsbeleid pensioenfonds

Een derde van de deelnemers heeft er (heel) veel vertrouwen in dat het pensioenfonds weloverwogen te werk gaat bij het beleggingsbeleid. Daar staat tegenover dat een zesde hierin weinig tot geen vertrouwen heeft. De rest neemt een middenpositie in (44%) of weet het niet (8%). Onder werkenden is het vertrouwen lager dan onder gepensioneerden en niet-werkenden.

Deelnemers verdeeld over afweging tussen rendement en impact op mens en natuur

Er is verdeeldheid over de vraag in hoeverre pensioenfondsen een goede afweging maken tussen het rendement op beleggingen en de mogelijke gevolgen voor mens, milieu en dieren. Ongeveer een kwart van de deelnemers heeft hier (heel) veel vertrouwen in, ongeveer hetzelfde aandeel heeft dit vertrouwen niet tot nauwelijks. We zien dat gepensioneerden en niet-werkende (gewezen) deelnemers meer vertrouwen hebben in de afwegingen van het pensioenfondsen dan werkende (actieve) deelnemers. Mannen (68%) hebben gemiddeld meer vertrouwen dan vrouwen (56%) en ouderen meer dan jongeren, hoewel de onbekendheid onder jongeren ook groter is.

Dierenwelzijn en het beleggingsbeleid van pensioenfondsen

Deelnemers staan negatief tegenover beleggen in bedrijven die gebruikmaken van plofkippens of kooivarkens

Deelnemers staan negatief tegenover het beleggen in bedrijven (in de vee-industrie) die gebruikmaken van plofkippens of kooivarkens: 83 procent zegt dit 'liever niet' of 'absoluut niet' te willen. Daarmee is het oordeel over het beleggen in dit type bedrijven vergelijkbaar met de mening over beleggingen in de tabaksindustrie (84% wil dit niet), wapenindustrie (86%) en bedrijven die gebruikmaken van kinderarbeid (91%).

Bereidheid om pensioen in te leveren voor dierenwelzijn het grootst

In hoeverre zijn mensen bereid pensioen in te leveren voor het vergroten van dierenwelzijn of andere doelen? Overall zien we dat deelnemers het vaakst een lager pensioen accepteren als het beleggen niet langer ten koste gaat van dierenwelzijn, ongeacht de hoogte van de korting. Bij het vermijden van beleggen in de tabaksindustrie en de winning van fossiele brandstoffen, zoals olie, gas en steenkool, is het draagvlak voor korten van het pensioen kleiner.

Bij een korting van 10 euro per maand is ruim de helft van de deelnemers (54%) 'zeker' of 'waarschijnlijk' bereid om pensioen in te leveren ten gunste van dierenwelzijn. Bij een korting van 20 euro per maand is dit 44 procent en bij 30 euro is dit 42 procent. Het korten van het pensioen met 10 euro ten gunste van dierenwelzijn is ook het enige scenario waarbij het aandeel voorstanders groter is dan het aandeel tegenstanders.

Deelnemers maken zich het meeste zorgen over financiële aspecten van pensioen

Er bestaan verschillende vragen en zorgen over het toekomstig pensioen. De hoogte van de pensioenuitkering houdt deelnemers het meeste bezig. Zeven op de tien deelnemers (71%), zowel werkenden als gepensioneerden, maken zich hierover veel of enige zorgen. Over de betaalbaarheid en houdbaarheid van het pensioenstelsel voor jongeren maakt twee derde zich zorgen; een iets kleiner deel maakt zich druk om de pensioengerechtigde leeftijd. In vergelijking met de financiële aspecten van het pensioen maken de deelnemers zich in mindere mate zorgen om de mogelijke negatieve impact van pensioenbeleggingen voor mens, milieu en dieren. Ruim vier op de tien deelnemers (43%) hebben hier

(enige) zorgen over. Ruim de helft van de deelnemers maakt zich niet zo veel of helemaal geen zorgen over dit aspect van het beleggingsbeleid.

Nederlanders naar eigen zeggen goed op de hoogte van dierenwelzijn

Ruim negen op de tien deelnemers zijn naar eigen zeggen goed op de hoogte van wat het begrip 'plofkip' inhoudt. Eveneens een ruime meerderheid van acht op de tien deelnemers weet wat de begrippen 'industriële veehouderij' en 'kooivarken' inhouden. Als de begrippen 'plofkip' en 'kooivarken' met uitleg worden voorgelegd, geeft bijna de helft (47%) van de deelnemers aan dat zij precies wisten wat het begrip 'kooivarken' inhield; bij de plofkip is dit aandeel met 27 procent lager. Daar staat tegenover dat de globale kennis van het begrip 'plofkip' groter is. Vrijwel iedereen heeft weleens van de plofkip gehoord.

Belang dierenwelzijn wordt door overgrote meerderheid onderschreven

Het belang van dieren en dierenbescherming wordt door het overgrote deel van de pensioendeelnemers onderschreven. Dit geldt ook voor milieu en natuur. Bij alle aspecten vindt driekwart of meer dit onderwerp (zeer) belangrijk. Een klein deel (2% of minder) vindt dit (zeer) onbelangrijk.

1

HOOFDSTUK

Inleiding

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

World Animal Protection heeft als missie om dieren wereldwijd te beschermen en dierenwelzijn (hoger) op de mondiale agenda te krijgen. Dit doet zij onder meer door educatie, bewustwordingscampagnes, kennisdeling en beïnvloeding van wet- en regelgeving. Als onderdeel van het programma 'put your money where your mouth is' probeert World Animal Protection de financiële sector te beïnvloeden om het dierenwelzijn in de voedselindustrie te verbeteren. Nederlandse pensioenfondsen zijn, met een belegd vermogen van ruim € 1.400 miljard, een voorname speler in de financiële sector.

World Animal Protection Nederland wil graag weten in hoeverre pensioendeelnemers op de hoogte zijn van het beleggingsbeleid van hun pensioenfonds en wat hun betrokkenheid is bij het onderwerp 'dierenwelzijn in de voedselindustrie'. Ook is de vraag hoe deelnemers het belang van dierenwelzijn afwegen tegen het rendement op hun pensioeninleg en andere 'pensioenzorgen'. Daarom heeft World Animal Protection Nederland aan I&O Research gevraagd om een opinieonderzoek uit te voeren onder pensioendeelnemers (zowel werkenden als gepensioneerden). Dit onderzoek is een nulmeting als opstap naar een mogelijke publiekscampagne in 2020 gericht op deelnemers aan pensioenfondsen.

1.2 Doel van het onderzoek

Het voorliggende onderzoek heeft twee doelen.

- 1 In de eerste plaats is het van belang om na te gaan wat Nederlanders weten van (het beleggingsbeleid van) hun pensioenfonds en het onderwerp 'dierenwelzijn in de voedselindustrie'.
- 2 In de tweede plaats is het doel om in kaart te brengen wat de opvattingen van deelnemers zijn over het beleggen in dierenwelzijn in relatie tot andere 'pensioenzorgen' en maatschappelijke thema's.

1.3 Onderzoeksvragen

Het onderzoek moet antwoord geven op de volgende deelvragen:

- 1 Weten deelnemers bij welk pensioenfonds ze zijn aangesloten?
- 2 Hoe verschilt de betrokkenheid van verschillende typen (naar geslacht, leeftijd, beroepsgroep, etc.) deelnemers bij hun pensioenfonds?
- 3 Welke kennis hebben deelnemers van dierenwelzijn in de voedselindustrie?
- 4 Hoe verschilt de betrokkenheid van verschillende typen (naar geslacht, leeftijd, beroepsgroep, etc.) deelnemers bij het onderwerp dierenwelzijn?
- 5 Welke kennis hebben deelnemers van de beleggingen van hun pensioenfonds in dierenwelzijn?
- 6 Welke prioriteit heeft dierenwelzijn binnen de grotere pensioenzorgen, zoals pensioengerechtigde leeftijd, hoogte pensioen en mogelijke korting op pensioenen?
- 7 Hoe wegen deelnemers het belang van dierenwelzijn af tegen het rendement op de beleggingen van hun pensioenfonds?
- 8 Hoe wegen deelnemers het belang van dierenwelzijn af tegen andere ESG-onderwerpen¹, zoals mensenrechten, klimaat en kinderarbeid?

---

¹ ESG staat voor Environmental, Social and Governance. ESG-criteria worden door investeerders gebruikt om verantwoorde beleggingen te selecteren die goed scoren op milieu-, sociale en bestuurlijke aspecten.

1.4 Verantwoording

I&O Research voerde van donderdag 15 augustus tot en met woensdag 28 augustus 2019 een online onderzoek uit naar de kennis, opvattingen en betrokkenheid van deelnemers ten aanzien van het beleggingsbeleid van hun pensioenfondsen en het onderwerp 'dierenwelzijn in de voedselindustrie'. In deze periode werkten 1.619 pensioendeelnemers (werkenden en gepensioneerden) mee aan het onderzoek. Het I&O Research Panel vormde de steekproefbasis. De resultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, opleiding en regio voor de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder.

Zie hoofdstuk 4 voor een nadere onderzoeksverantwoording.

1.5 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 beschrijft de kennis van pensioendeelnemers en het vertrouwen in het beleggingsbeleid van hun pensioenfondsen. Weten deelnemers bij welk pensioenfonds zij zijn aangesloten? Zijn ze op de hoogte van het beleggingsbeleid van hun pensioenfondsen? Hebben zij er vertrouwen in dat een goede afweging wordt gemaakt tussen rendement en dierenwelzijn? In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de opvattingen van pensioendeelnemers, hun pensioenzorgen en het belang dat zij hechten aan dierenwelzijn. In hoeverre zijn deelnemers bereid om pensioen in te leveren om bepaalde beleggingen te stoppen of vermijden? Hoofdstuk 4 sluit af met een onderzoeksverantwoording.

2

HOOFDSTUK

Kennis van deelnemers en hun vertrouwen in het beleggingsbeleid

2. Kennis van deelnemers en hun vertrouwen in het beleggingsbeleid

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan de volgende deelvragen centraal:

- Weten deelnemers bij welk pensioenfonds ze zijn aangesloten?
- Hoe verschilt de betrokkenheid van verschillende typen (naar geslacht, leeftijd, beroepsgroep, etc.) deelnemers bij hun pensioenfonds?
- Welke kennis hebben deelnemers van de beleggingen van hun pensioenfonds in dierenwelzijn?

De betrokkenheid van deelnemers bij hun pensioenfonds is in dit onderzoek gemeten als de kennis van, en het vertrouwen dat deelnemers hebben in het beleggingsbeleid van hun pensioenfonds. Bij vertrouwen gaat het om de vraag of het pensioenfonds volgens hen weloverwogen te werk gaat bij het beleggen en een goede afweging maakt tussen rendement en de impact op mens, milieu en dieren(welzijn).

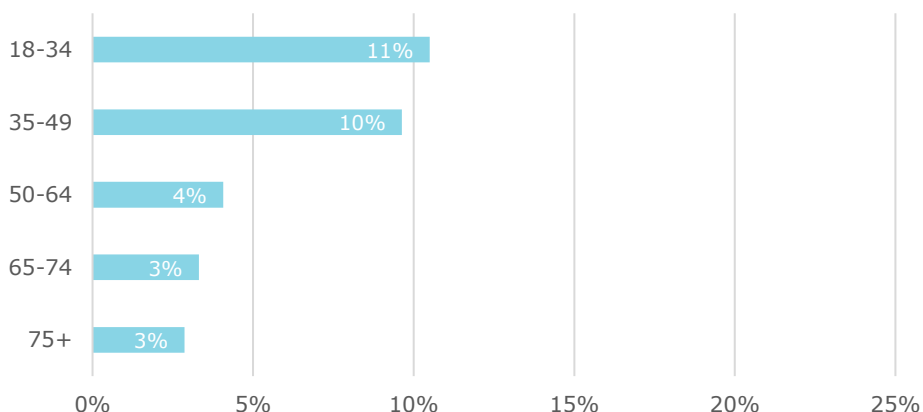
2.2 Kennis van pensioenfonds

Mensen die werkzaam zijn in loondienst kunnen pensioen opbouwen via hun werkgever. De werkgever brengt een pensioenregeling onder bij een pensioenfonds. Pensioenfondsen beleggen dit geld in verschillende economische activiteiten. Met de opbrengsten worden de pensioenen van pensioengerechtigden betaald (het pensioen komt dus bovenop de AOW-uitkering die iedereen ontvangt).

Ruim negen op de tien deelnemers (94%) kunnen aangeven bij welk(e) pensioenfonds(en) zij zijn aangesloten.² Zes procent van de ondervraagden kan het fonds niet noemen, maar weet wel dat zij bij een pensioenfonds zijn aangesloten. Dit geldt met name voor werknemers in het bedrijfsleven: een op de vijf werknemers (20%) in deze sector weet niet bij welk pensioenfonds zij zijn aangesloten. Dat is (deels) te verklaren doordat in deze sector veel verschillende bedrijfstak- en ondernemingspensioenfondsen actief zijn. Voor de sector 'overheid en onderwijs' is er één pensioenfonds (ABP). Vrijwel alle ambtenaren weten dit. Het aandeel dat niet bekend is met het pensioenfonds is onder jongeren en 35-49 jarigen wat hoger dan onder ouderen (figuur 2.1).

Figuur 2.1

Percentage dat niet weet bij welk pensioenfonds men is aangesloten (%), naar leeftijd

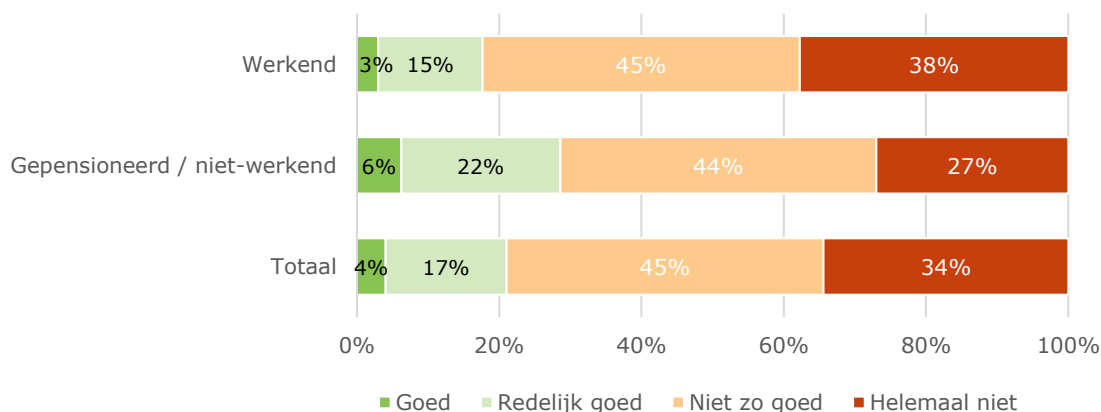
² Hierbij is een lijst van tien grote pensioenfondsen voorgelegd (ABP, PFZW (Zorg en Welzijn), PMT (Metaal en Techniek), Bpf Bouw, PME (Metalektro), Pensioenfonds Vervoer, Pensioenfonds Horeca en Catering, Pensioenfonds Detailhandel, BPL Pensioen (Landbouw) en StiPP (personeelsdiensten), plus de optie 'Anders, namelijk'.

2.3 Kennis van beleggingsbeleid

In hoeverre zijn deelnemers op de hoogte van het beleggingsbeleid van hun pensioenfonds? Het blijkt dat deelnemers in beperkte mate hiervan op de hoogte zijn. Een op de vijf deelnemers (21%) is (redelijk) goed op de hoogte van waarin hun pensioenfonds belegt. De grootste groep (45%) weet dit niet zo goed en een derde van de deelnemers weet dit helemaal niet (figuur 2.2). Gepensioneerde en niet-werkende (gewezen) deelnemers (28%) zijn iets beter op de hoogte dan werkenden (18%).

Figuur 2.2

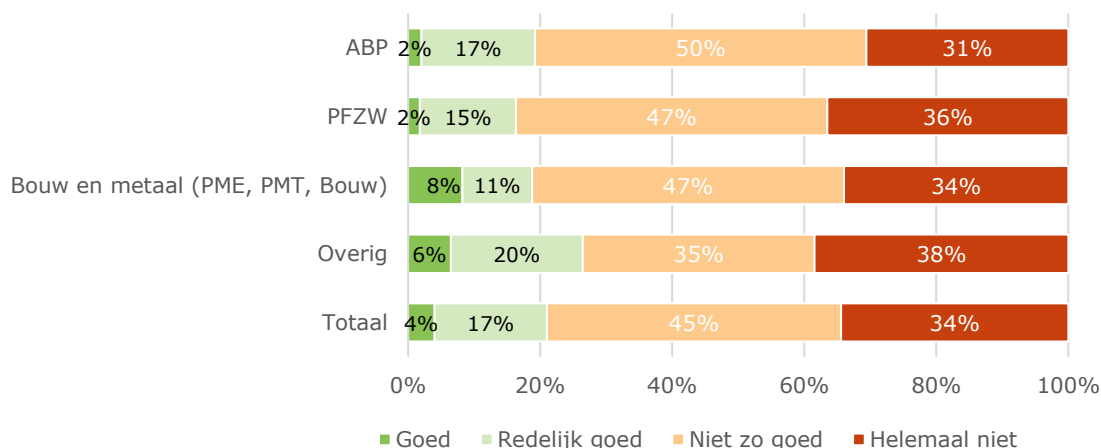
'Hoe goed bent u op de hoogte van waarin uw pensioenfonds belegt?' (%), naar werksituatie

Oudere deelnemers zijn in het algemeen beter op de hoogte dan jongeren, en mannen beter dan vrouwen. De verschillen in kennisniveau tussen de deelnemers van de grote pensioenfondsen (ABP, PFZW, PME, PMT en Bouw) zijn klein. De overige pensioendeelnemers zijn iets beter op de hoogte dan gemiddeld (figuur 2.3).

Figuur 2.3

'Hoe goed bent u op de hoogte van waarin uw pensioenfonds belegt?' (%), naar pensioenfonds

2.4 Kennis van beleggingsdoelen

We hebben doorgevraagd naar de kennis van specifieke beleggingsdoelen onder pensioendeelnemers. Er zijn verschillende beleggingsdoelen die (soms) ter discussie staan, zoals beleggingen in de wapen- en tabaksindustrie, kernenergie en bedrijven die gebruikmaken van kinderarbeid. In hoeverre zijn deelnemers ervan op de hoogte of hun pensioenfondsen hierin wel of niet belegt?

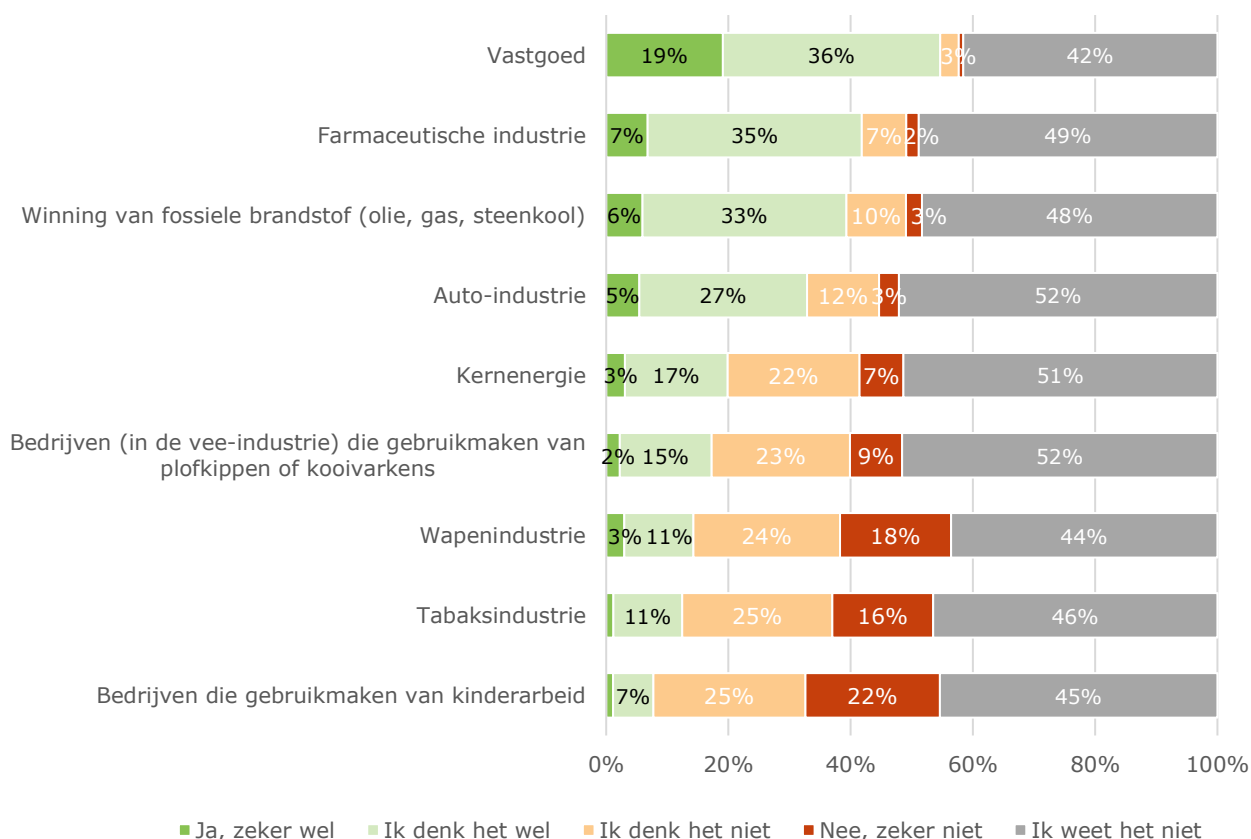
Deelnemers kregen negen specifieke beleggingsdoelen voorgelegd. Bij elk beleggingsdoel geeft circa 40 tot 50 procent van de pensioendeelnemers te kennen dat zij niet weten of hun pensioenfondsen hierin belegt. Uit een onderzoek van I&O Research in 2015 kwam een vergelijkbaar beeld naar voren.³

Een meerderheid van de pensioendeelnemers denkt dat er in vastgoed wordt belegt. Dat is het enige beleggingsdoel waarvan een meerderheid denkt te weten dat hierin wordt belegt. Ongeveer vier op de tien deelnemers denken dat hun pensioenfondsen belegt in de farmaceutische industrie of bedrijven die zich bezighouden met de winning van fossiele brandstoffen, zoals olie, gas en steenkool (figuur 2.4). Circa een derde denkt dat de auto-industrie tot het beleggingsportfolio van hun pensioenfondsen behoort.

Er is een duidelijke top 3 van beleggingsdoelen waarin volgens deelnemers *niet* wordt belegt: bedrijven die gebruikmaken van kinderarbeid (47% [zeker] niet), de wapenindustrie (42%) en de tabaksindustrie (41%). Ook in 2015 stonden deze beleggingsdoelen in de top drie.

Figuur 2.4

'In welke van deze beleggingsdoelen denkt u of weet u dat uw pensioenfondsen belegt?' (%)

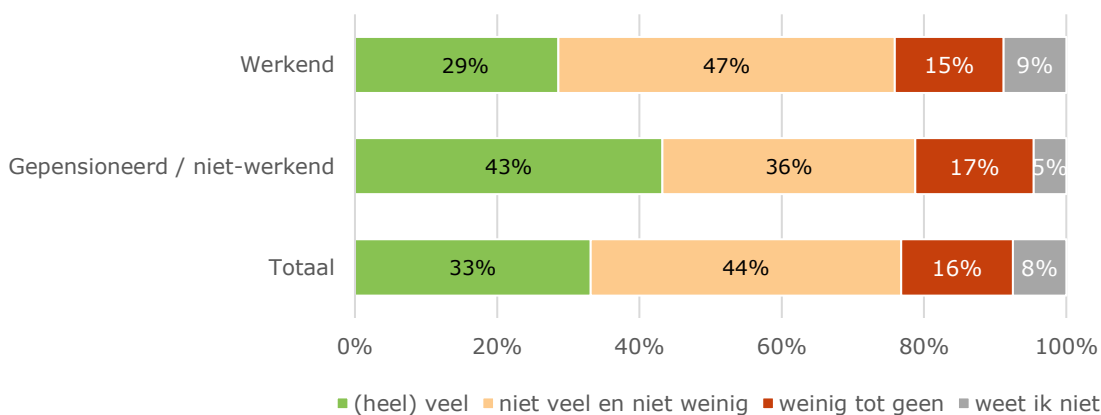
³ Kanne, P. & Klein Kranenburg, L. (2015), *Onderzoek pensioendeelnemers in opdracht van Trouw*. Enschede: I&O Research.

2.5 Vertrouwen in beleggingsbeleid

Behalve naar bekendheid met het beleggingsbeleid hebben we deelnemers ook gevraagd of zij vertrouwen hebben in de werkwijze van hun pensioenfonds. Een derde van de deelnemers heeft er (heel) veel vertrouwen in dat het pensioenfonds weloverwogen te werk gaat bij het beleggingsbeleid. Daar staat tegenover dat een zesde hierin weinig tot geen vertrouwen heeft. De rest neemt een middenpositie in (44%) of weet het niet (8%). Onder werkenden is het vertrouwen lager dan onder gepensioneerden en niet-werkenden (figuur 2.5).

Figuur 2.5

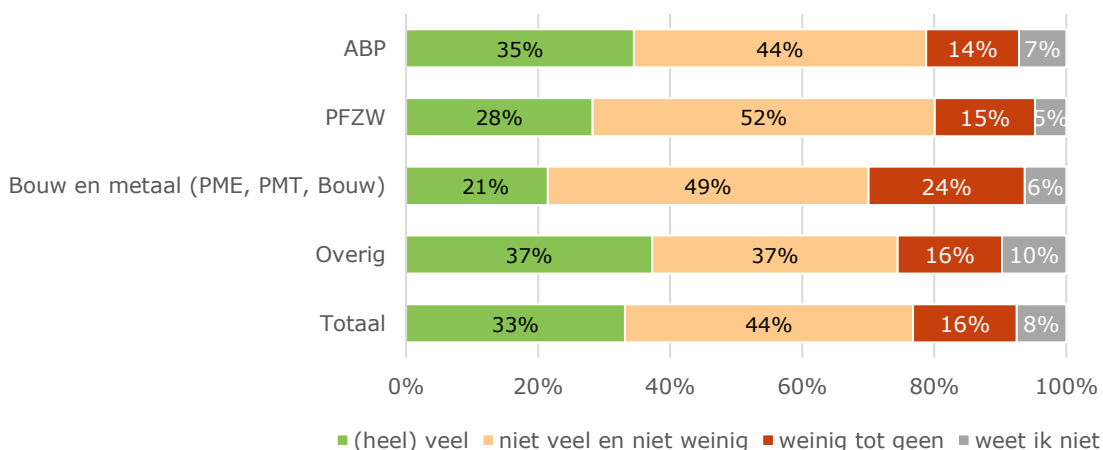
'Hoeveel vertrouwen heeft u dat uw pensioenfonds weloverwogen te werk gaat bij het beleggen?' (%)
(naar werksituatie)

ABP- en overige pensioendeelnemers zijn in vergelijking met andere fondsen het meest tevreden. In de sector 'bouw en metaal' heeft men per saldo minder vertrouwen, hoewel de grootste groep een middenpositie inneemt (figuur 2.6).

Figuur 2.6

'Hoeveel vertrouwen heeft u dat uw pensioenfonds weloverwogen te werk gaat bij het beleggen?' (%)
(naar pensioenfonds)

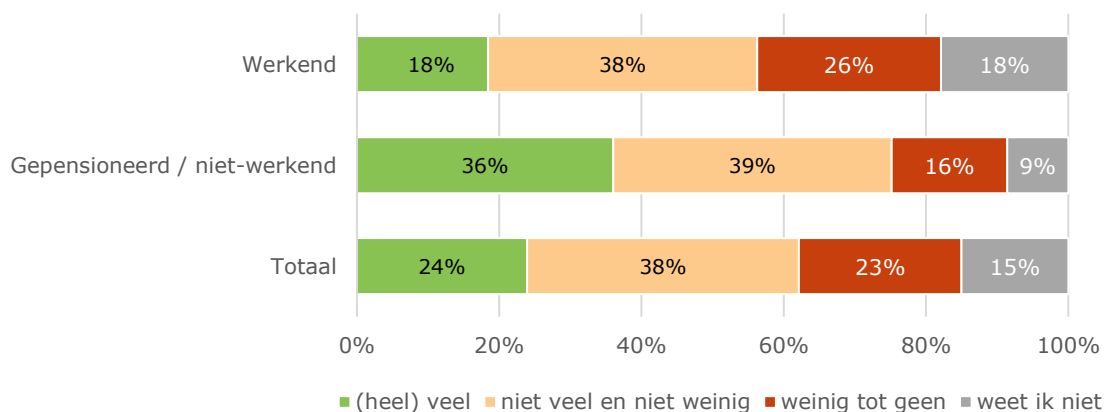
Deelnemers verdeeld over afweging tussen rendement en impact op mens en natuur

Pensioenfondsen beleggen in bedrijven. Soms hebben de activiteiten van zo'n bedrijf een negatief effect op de natuur of de samenleving.⁴ De vraag is in hoeverre pensioenfondsen een goede afweging maken tussen het rendement op beleggingen en de mogelijke gevolgen voor mens, milieu en dieren.

Over dit vraagstuk zijn deelnemers verdeeld. Ongeveer een kwart heeft hier (heel) veel vertrouwen in, ongeveer hetzelfde aandeel heeft dit vertrouwen niet tot nauwelijks. We zien opnieuw dat gepensioneerden en niet-werkende (gewezen) deelnemers meer vertrouwen hebben in de afwegingen van het pensioenfondsen dan werkende (actieve) deelnemers (figuur 2.7).

Figuur 2.7

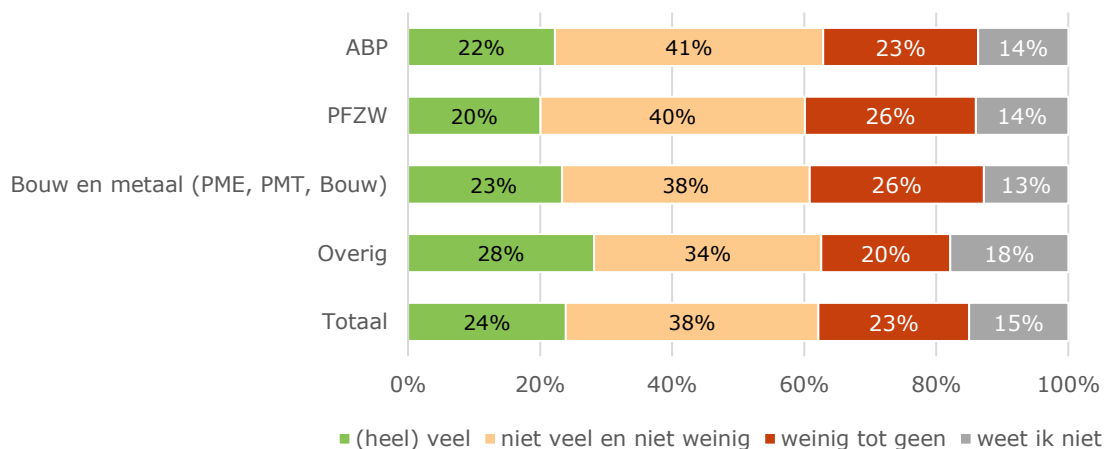
'Hoeveel vertrouwen heeft u dat uw pensioenfonds een goede afweging maakt tussen rendement van de beleggingen en de mogelijke negatieve impact op mens, milieu en dieren?' (%) (naar werksituatie)

Als de resultaten worden afgezet tegen het type pensioenfonds wordt duidelijk dat het patroon min of meer gelijk is: een kwart heeft (heel) veel vertrouwen in de afwegingen van het pensioenfonds, een kwart heeft dit niet (figuur 2.8). Mannen (68%) hebben gemiddeld meer vertrouwen dan vrouwen (56%) en ouderen meer dan jongeren, hoewel de onbekendheid onder jongeren ook groter is (figuur 2.9).

Figuur 2.8

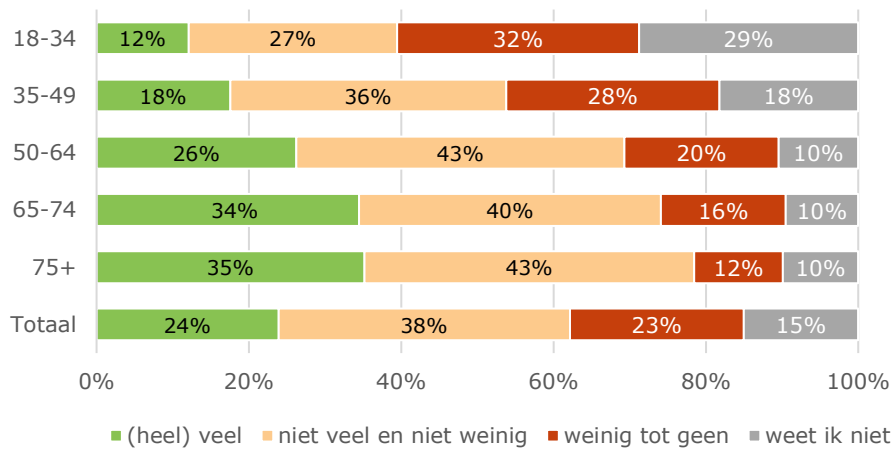
'Hoeveel vertrouwen heeft u dat uw pensioenfonds een goede afweging maakt tussen rendement van de beleggingen en de mogelijke negatieve impact op mens, milieu en dieren?' (%) (naar pensioenfonds)

⁴ Deze inleiding ging vooraf aan de vraag 'Hoeveel vertrouwen heeft u dat uw pensioenfonds een goede afweging maakt tussen rendement van de beleggingen en de mogelijke negatieve impact op mens, milieu en dieren?'

Figuur 2.9

'Hoeveel vertrouwen heeft u dat uw pensioenfonds een goede afweging maakt tussen rendement van de beleggingen en de mogelijke negatieve impact op mens, milieu en dieren?' (%) (naar leeftijd)

3

HOOFDSTUK

Dierenwelzijn en het beleggingsbeleid van pensioenfondsen

3. Dierenwelzijn en het beleggingsbeleid van pensioenfondsen

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan de volgende deelvragen centraal:

- Hoe verschilt de betrokkenheid van verschillende typen (naar geslacht, leeftijd, beroepsgroep, etc.) deelnemers bij het onderwerp dierenwelzijn?
- Welke kennis hebben deelnemers van dierenwelzijn in de voedselindustrie?
- Welke prioriteit heeft dierenwelzijn binnen de grotere pensioenzorgen, zoals pensioengerechtigde leeftijd, hoogte pensioen en mogelijke korting op pensioenen?
- Hoe wegen deelnemers het belang van dierenwelzijn af tegen het rendement op de beleggingen van hun pensioenfonds?
- Hoe wegen deelnemers het belang van dierenwelzijn af tegen andere ESG-onderwerpen, zoals mensenrechten, klimaat en kinderarbeid?

3.2 Voorkeuren beleggingsbeleid

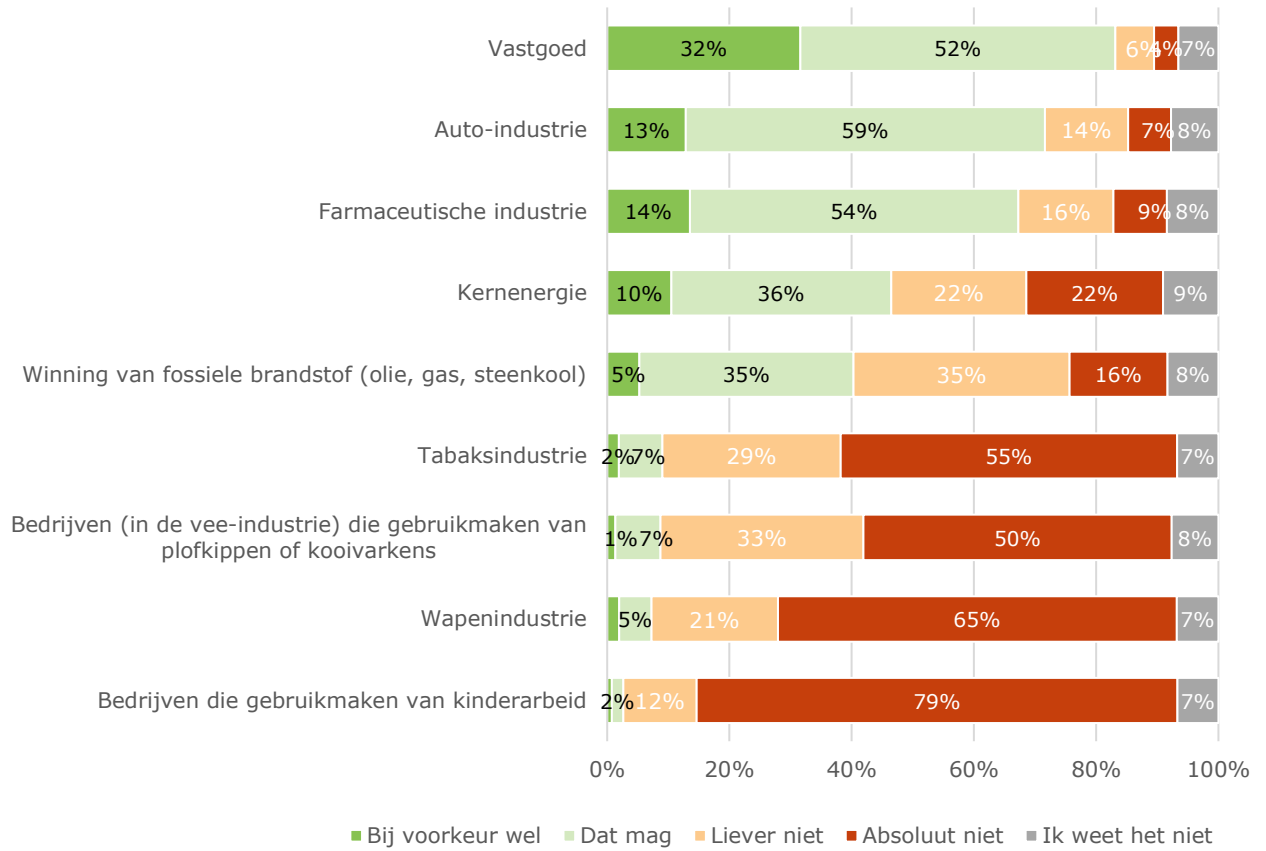
In paragraaf 2.4 zijn negen beleggingsdoelen voorgelegd waarbij de vraag is gesteld of het pensioenfonds hierin zou beleggen. Deze negen beleggingsdoelen zijn daarna opnieuw aan deelnemers voorgelegd, nu met de vraag of zij willen dat hierin wordt belegd. Bij deze beleggingsdoelen zien we een duidelijke driedeling (figuur 3.1a):

- 1 Vastgoed, de auto-industrie en de farmaceutische industrie zijn voor een ruime meerderheid van de pensioendeelnemers acceptabele beleggingsdoelen.
- 2 Beleggingen in kernenergie of de fossiele-energiesector kunnen op verdeeldheid rekenen.
- 3 Deelnemers staan negatief tegenover beleggingen in bedrijven (in de vee-industrie) die gebruikmaken van plofkippen of kooivarkens (83%), de tabaksindustrie (84%), wapenindustrie (86%) en bedrijven die gebruikmaken van kinderarbeid (91%).

In figuur 3.1b zijn de voorkeuren van ABP-deelnemers (n=779) weergegeven. De mening van ABP-deelnemers komt in grote lijnen overeen met die van alle pensioendeelnemers.

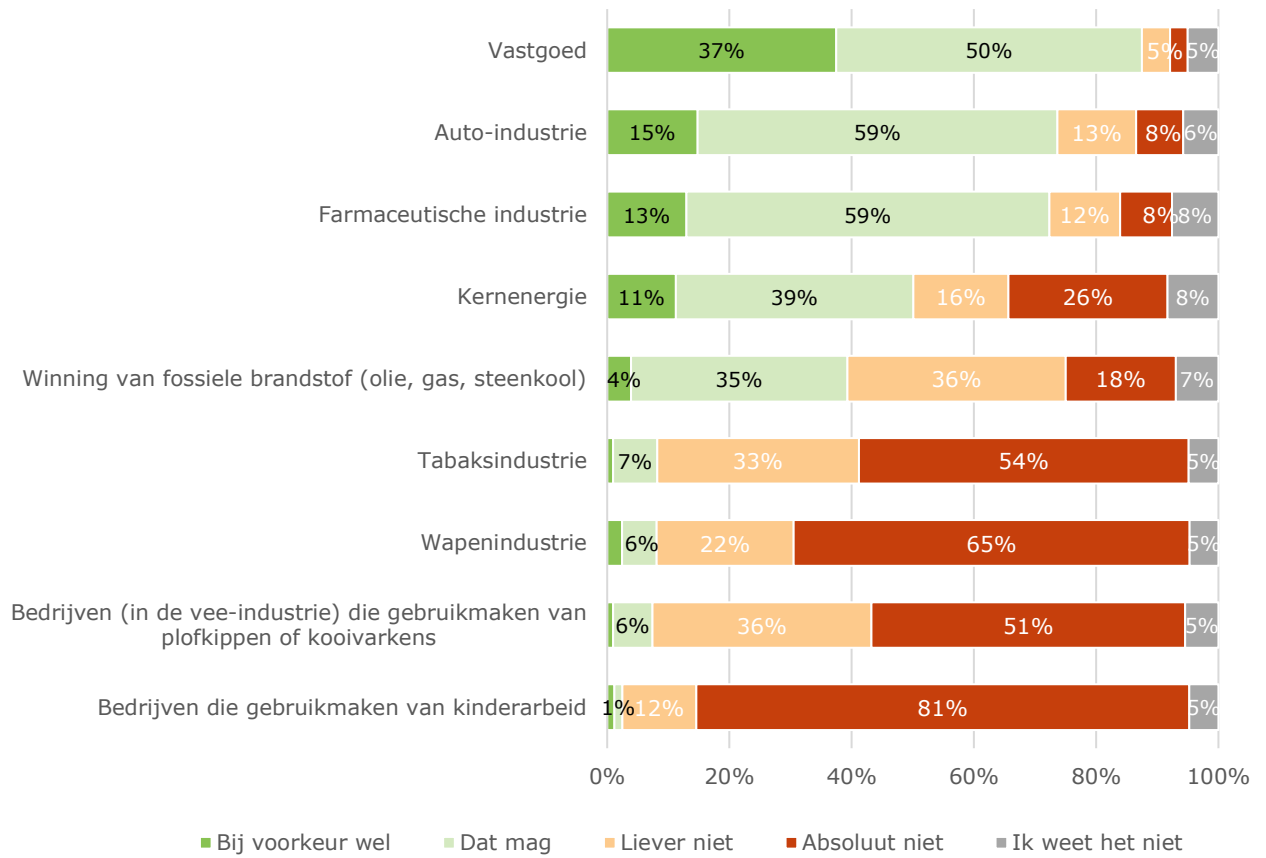
Figuur 3.1a

'In welke van deze beleggingsdoelen zou u willen dat uw pensioenfonds belegt?' (%)

Figuur 3.1b

'In welke van deze beleggingsdoelen zou u willen dat uw pensioenfonds belegt?' (alleen ABP-deelnemers, n=779)

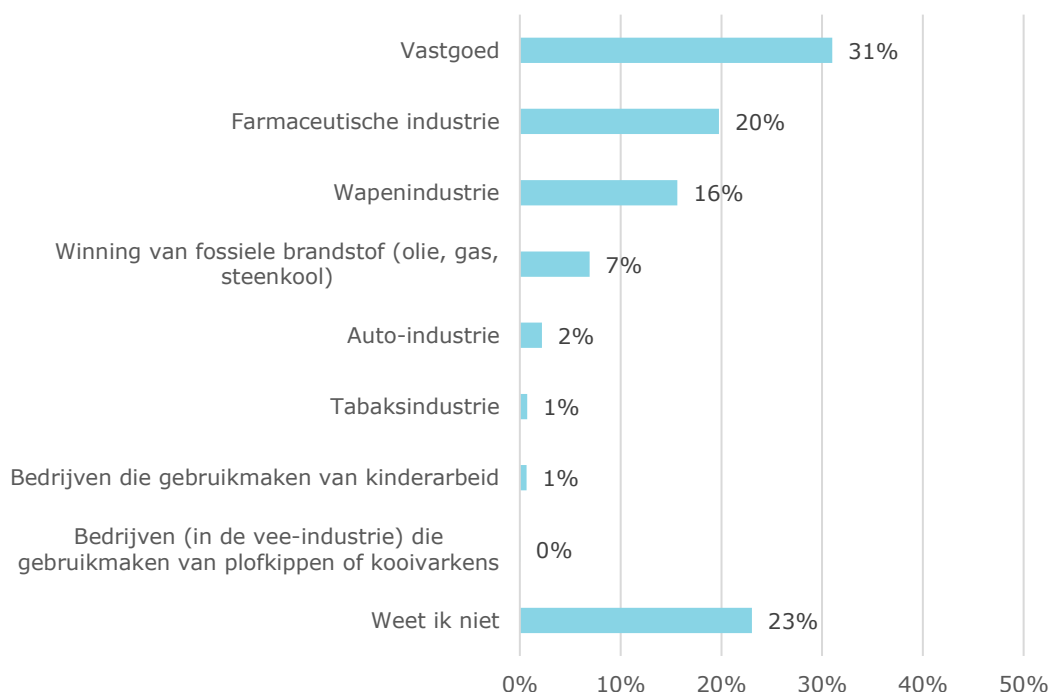

3.3 Afwegingen beleggingsdoelen tegen rendement

Het beleggen in verschillende soorten bedrijven en organisaties levert wisselend rendement op. Pensioendeelnemers verwachten het meeste rendement van beleggen in vastgoed (31%), gevolgd door de farmaceutische industrie (20%) en de wapenindustrie (16%). De andere beleggingsdoelen worden in mindere mate genoemd. Ruim een op de vijf deelnemers (23%) weet niet welke beleggingsdoelen het meeste rendement opleveren (figuur 3.2).

Figuur 3.2

'Van beleggingen in welke sector of bedrijven verwacht u het meeste rendement?' (%) (één antwoord mogelijk)

Vervolgens zijn we nagegaan hoe deelnemers het belang van dierenwelzijn afwegen tegen het beleggingsrendement. Hierbij was de vraag of men bereid is maandelijks een lager pensioenbedrag te ontvangen, wanneer beleggingen niet langer ten koste gaan van dierenwelzijn. Er zijn random drie groepen gevormd, waarbij de hoogte van de pensioenkorting varieerde (10, 20 en 30 euro per maand). Behalve voor dierenwelzijn is de vraag ook gesteld voor twee andere beleggingsdoelen, namelijk de tabaksindustrie en de winning van fossiele brandstoffen (olie, gas en steenkool). Elke groep deelnemers kreeg voor de drie beleggingsdoelen steeds een scenario met hetzelfde bedrag voorgelegd. In hoeverre zijn mensen bereid om pensioen in te leveren om beleggingen in deze beleggingscategorieën te vermijden?

Bereidheid om pensioen in te leveren voor dierenwelzijn het grootst

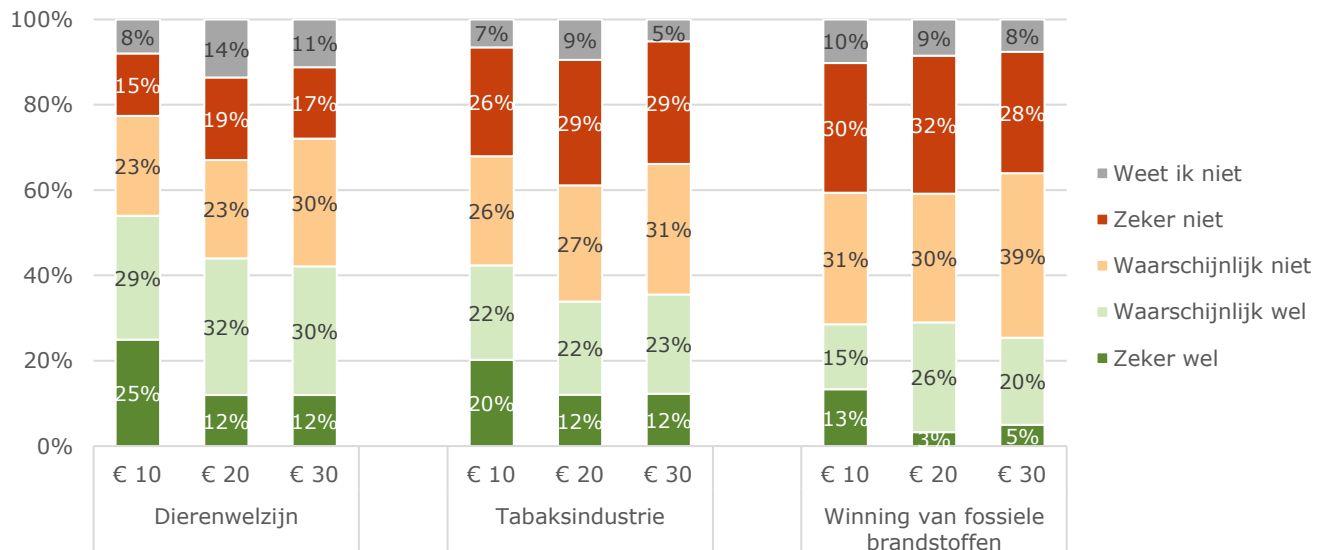
Overall zien we dat deelnemers het vaakst een lager pensioen accepteren als het beleggen niet langer ten koste gaat van dierenwelzijn, ongeacht de hoogte van de korting. Bij een korting van 10 euro per maand is ruim de helft van de deelnemers (54%) hier 'zeker' of 'waarschijnlijk' toe bereid. Bij een korting van 20 euro per maand is dit 44 procent en bij 30 euro is dit 42 procent (figuur 3.3). Het korten van het pensioen met 10 euro ten gunste van dierenwelzijn is ook het enige scenario waarbij het aandeel voorstanders groter is dan het aandeel tegenstanders.

Bij het vermijden van beleggen in de tabaksindustrie en de winning van fossiele brandstoffen, zoals olie, gas en steenkool, is het draagvlak voor korten kleiner. Het vermijden van beleggingen in de tabaksindustrie kan daarbij op iets meer steun rekenen dan het stoppen met beleggen in de fossiele brandstofindustrie.

Opvallend is verder dat er relatief weinig verschil is tussen een korting van 20 en 30 euro per maand. Het aandeel dat bereid is om het pensioen met dit bedrag te korten, blijft min of meer gelijk.

Figuur 3.3

Bereidheid om lager pensioenbedrag per maand te accepteren, naar (vermijden van) beleggingsdoel (%)

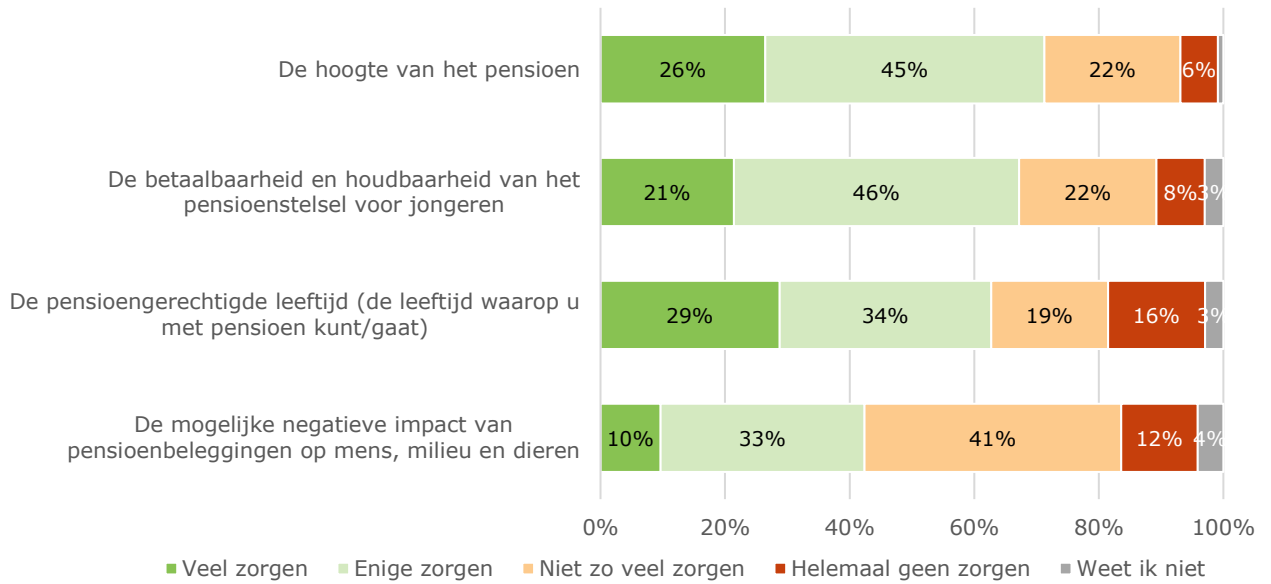

3.4 Pensioenzorgen

Mensen kunnen verschillende vragen en zorgen hebben over hun pensioen. De hoogte van het pensioen houdt deelnemers het meeste bezig. Zeven op de tien deelnemers (71%) maken zich hierover veel of enige zorgen. Over de betaalbaarheid en houdbaarheid van het pensioenstelsel voor jongeren maakt twee derde zich zorgen; een iets kleiner deel maakt zich druk om de pensioengerechtigde leeftijd. In vergelijking met de financiële aspecten van het pensioen maken de deelnemers zich in mindere mate zorgen om de mogelijke negatieve impact van pensioenbeleggingen voor mens, milieu en dieren. Ruim vier op de tien deelnemers (43%) hebben hier (enige) zorgen over. Ruim de helft van de deelnemers maakt zich niet zo veel of helemaal geen zorgen over dit aspect van het beleggingsbeleid (figuur 3.4).

Figuur 3.4

'In hoeverre maakt u zich zorgen om de volgende aspecten?' (%)

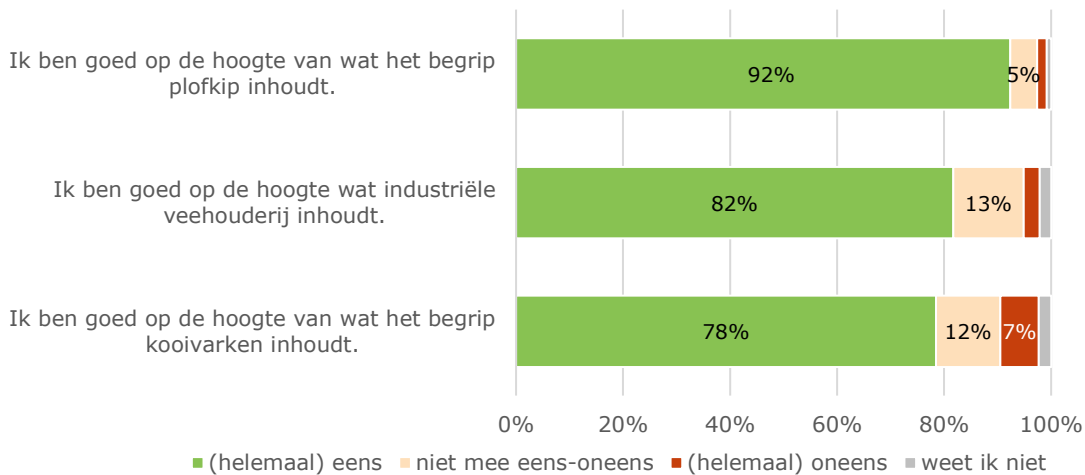

3.5 Kennis van en opvattingen over dierenwelzijn

Ruim negen op de tien deelnemers zijn naar eigen zeggen goed op de hoogte van wat het begrip 'plofkip' inhoudt. Eveneens een ruime meerderheid van acht op de tien deelnemers weet wat de begrippen 'industriële veehouderij' en 'kooivarken' inhouden (figuur 3.5).⁵

Figuur 3.5

'In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen?' (%)

⁵ De vragen over dierenwelzijn en het belang van milieu, natuur en dieren(bescherming) zijn aan het einde van de vragenlijst gesteld om mogelijke sturing van respondenten te vermijden.

De begrippen 'plofkip' en 'kooivarken' zijn vervolgens uitgelegd (zie kader), waarna de vraag is gesteld of deelnemers dit wisten.

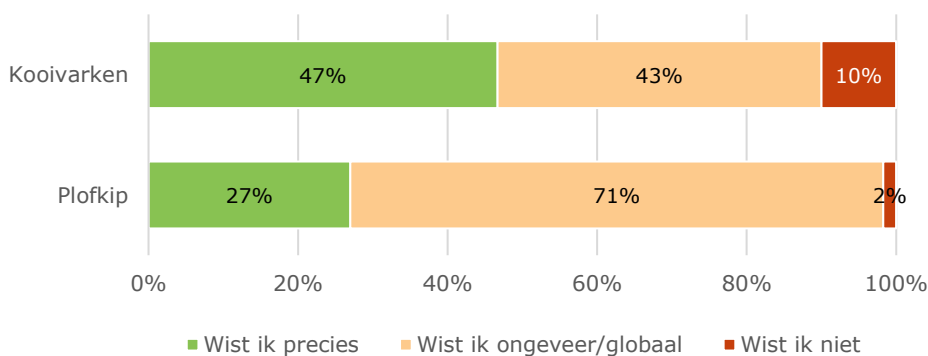
Uitleg van begrippen 'plofkip' en 'kooivarken' in vragenlijst

- Plofkippen zijn kippen die men snel laat groeien: na 42 dagen worden ze geslacht voor consumptie. Een plofkip leeft met 20 andere kippen op 1 vierkante meter.
- Kooivarkens zijn moedervarkens die worden gehouden in kleine boxen waarin zij niet vrij kunnen bewegen.

Van de deelnemers geeft bijna de helft (47%) aan dat zij precies wisten wat het begrip 'kooivarken' inhield. Bij de plofkip is dit aandeel met 27 procent lager. Daar staat tegenover dat de globale kennis van het begrip 'plofkip' groter is. Vrijwel iedereen heeft weleens van de plofkip gehoord (figuur 3.6).

Figuur 3.6

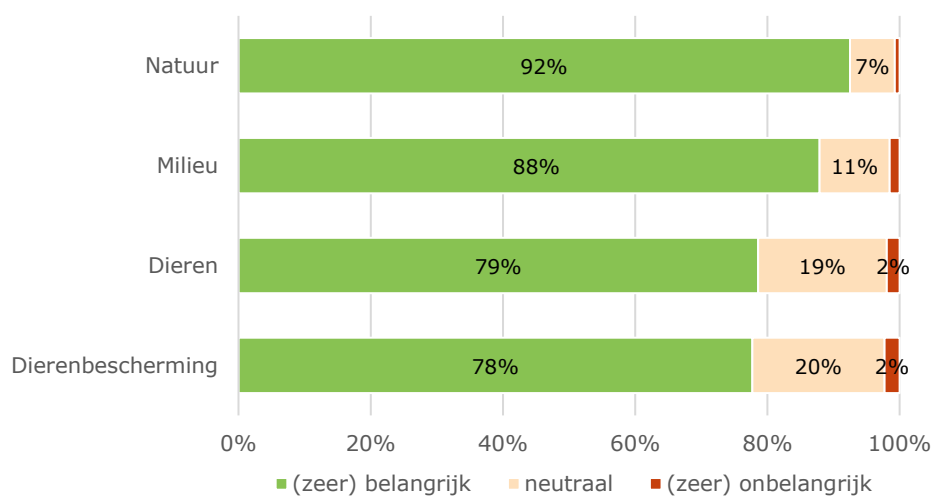
Kennis van begrip 'plofkip' en 'kooivarken' na uitleg (%)

Het belang van milieu, natuur en dieren(-bescherming) wordt door het overgrote deel van de pensioendeelnemers onderschreven. Bij alle aspecten vindt driekwart of meer dit onderwerp (zeer) belangrijk. Een klein deel (2% of minder) vindt dit (zeer) onbelangrijk (figuur 3.7).

Figuur 3.7

'Hoe belangrijk vindt u...?' (%)

4

HOOFDSTUK

Onderzoeksverantwoording

4. Onderzoeksverantwoording

Veldwerkperiode en respons

I&O Research voerde van donderdag 15 augustus tot en met woensdag 28 augustus 2019 een online onderzoek uit naar de kennis, opvattingen en betrokkenheid van deelnemers ten aanzien van het beleggingsbeleid van hun pensioenfondsen en het onderwerp 'dierenwelzijn in de voedselindustrie'.

Er zijn voor dit onderzoek 3.394 werkende of gepensioneerd Nederlanders van 18 jaar en ouder benaderd. In de uitnodigingstekst is het onderzoek aangekondigd als "(...) een nieuw onderzoek over uw (toekomstige) pensioen. Het gaat over mogelijke zorgen die u heeft omtrent uw pensioen, hoeveel vertrouwen u heeft in uw pensioenfondsen en over waar uw pensioenfondsen in investeert."

Na screening op deelname aan een pensioenfondsen werkten 1.619 pensioendeelnemers (werkenden en gepensioneerd) mee aan het onderzoek, een respons van 48 procent.

Het I&O Research Panel vormde de steekproefbasis. Als deelnemers participeren in meerdere pensioenfondsen is in de analyse gekozen voor het pensioenfondsen waar zij het langst bij zijn aangesloten. De gemiddelde invulduur van de vragenlijst was 8 minuten (mediaan). De complete tekst van de vragenlijst is op verzoek beschikbaar.

Weging

De Nederlandsche Bank (DNB) heeft cijfers gepubliceerd over het aantal deelnemers aan pensioenfondsen en het belegd vermogen per pensioenfondsen. Het totale aantal deelnemers bedraagt 18,7 miljoen, waarvan ruim 5,6 miljoen (30%) actieve deelnemers (die premie inleggen), 3,3 miljoen (18%) pensioengerechtigden en ruim 9,7 miljoen (52%) gewezen deelnemers (slapers). Het belegd vermogen van alle Nederlandse fondsen samen bedraagt € 1.428 miljard.⁶

Er zijn geen exacte cijfers bekend van de samenstelling van de Nederlandse populatie van pensioendeelnemers naar verschillende achtergrondkenmerken. De cijfers van de verschillende pensioenfondsen kunnen niet zonder meer bij elkaar worden opgeteld vanwege dubbelstellingen. Het komt immers voor dat mensen deelnemen aan verschillende pensioenfondsen. Daarom is besloten om voor de weging uit te gaan van de Nederlandse populatie van 18 jaar en ouder, aangezien deze voor een groot deel zal overlappen met de populatie van pensioendeelnemers. De resultaten van dit onderzoek zijn gewogen op geslacht, leeftijd, opleiding en regio voor de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder.

In tabel 4.1 en 4.2 is de ongewogen verdeling naar pensioenfondsen en type deelnemer weergegeven.

Tabel 4.1

Samenstelling respons naar pensioenfondsen (ongewogen aantal en %)

PENSIOENFONDSEN	AANTAL	%
ABP	779	48%
PFZW (Zorg en Welzijn)	236	15%
Bouw en metaal (PMT, PME en Bouw) ⁷	106	7%
Overige pensioenfondsen	498	31%
TOTAAL	1.619	100%

⁶ Zie DNB (2019), 'Statistiek', <https://statistiek.dnb.nl/statistiek/index.aspx>, geraadpleegd op 29 augustus 2019.

⁷ Deze pensioenfondsen zijn afzonderlijk voorgelegd.

Tabel 4.2

Samenstelling respons naar type deelnemer (ongewogen aantal en %)

TYPE DEELNEMER	AANTAL	%
Werkzaam	761	47%
Gepensioneerd / niet-werkzaam*	858	53%
TOTAAL	1.619	100%

* De categorie niet-werkzame personen (n=39) verwijst naar gewezen deelnemers die nog niet pensioengerechtigd zijn.

Marges

Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een uitkomst van 50 procent en een 1.619 respondenten is er sprake van een marge van plus of min 2,4 procent.

I&O Research Panel

Het I&O Research Panel is geworven op basis van aselechte personen- en huishoudensteekproeven op traditionele manier (geen zelfaanmelding). Sinds april 2019 werkt het I&O Research Panel met een spaarprogramma, waarbij deelnemers punten sparen afhankelijk van de lengte en complexiteit van de vragenlijst. Deze punten kunnen later worden ingewisseld voor Bol.com-tegoed of een donatie aan een goed doel.

I&O Research

I&O Research is een maatschappelijk betrokken bureau voor beleids- en marktonderzoek. Het is onze missie bij te dragen aan beter onderbouwde keuzes van onze klanten, op basis van onderzoek en advies. Wij werken voor overheids- en non-profitorganisaties. I&O Research is de laatste jaren gegroeid tot het zevende marktonderzoeksbureau van Nederland. In de sector 'overheid & onderwijs' is I&O Research de nummer 1 (volgens de MarktOnderzoeksAssociatie, MOA, 2018).

I&O Research heeft vestigingen in Amsterdam en Enschede.

I&O Research is lid van de MarktOnderzoeksAssociatie (MOA), maakt deel uit van de Research Keurmerk Groep en onderschrijft de internationale ICC/ESOMAR-gedragscode voor markt- en sociaalwetenschappelijk onderzoek. I&O Research is ISO 9001-, ISO 20252- en ISO 27001-gecertificeerd. Het online onderzoekspanel (I&O Research Panel) is ISO 26362-gecertificeerd. Dit is de norm voor online en offline access panels.